

УДК 754:85.25.52

О. В. Ульянченко,

д. е. н., професор, член-кореспондент НААН, завідувач кафедри виробничого менеджменту та агробізнесу, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

O. Ulyanchenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Corresponding Member of NAAS,

head of the industrial management and agribusiness department of Dokuchaev Kharkiv National Agrarian University

FEATURES OF FUNCTIONING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

У статті визначено теоретичні підходи щодо функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації. Досліджено, що у забезпеченні ефективного розвитку та підвищенні конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації велику роль має стратегія. Обґрунтовано алгоритм реалізації стратегії управління розвитком сільськогосподарського підприємства в умовах глобалізації, що ґрунтується на забезпеченні конкурентоспроможності та пристосовуванні до нових умов і викликів, балансуванні між стандартизацією та індивідуалізацією пропозиції продукції та послуг. Визначено, що основне призначення стратегії розвитку в умовах глобалізації полягає у взаємоузгодженості цілей сільськогосподарських підприємств з їх можливостями, вимогами споживачів, використати слабкі позиції конкурентів та свої конкурентні переваги. Стратегія управління розвитком сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації повинна ґрунтуватися на основі організаційно-економічної системи управління підприємством, що є адаптованою до умов зовнішнього середовища. Визначено основні етапи та принципи адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації, що полягають у: формуванні логістичної системи підприємства; забезпеченні гнучкості управлінської та виробничої систем; визначенні потенціалу конкурентних переваг підприємства; залученні інноваційної техніки та технологій, співробітництво із науковими організаціями; формуванні маркетингової стратегії підприємства. Встановлено, що кожне сільськогосподарське підприємство повинно обрати свою стратегію розвитку з визначенням своїх конкурентних переваг та мети в межах глобалізаційних процесів.

The article defines theoretical approaches to the functioning of agricultural enterprises in the context of globalization. Investigated that ensuring effective development and competitiveness of agricultural enterprises in the context of globalization is the most important strategy. Grounded algorithm implementation strategy of development of agricultural enterprises in the context of globalization, based on competitiveness and adapt to new conditions and challenges, balancing between standardization and individualization offers products and services. Determined that the main purpose of development strategies in the context of globalization is the coherence purposes farms with their capabilities, requirements of consumers use the weak position of competitors and their competitive advantages. Strategy development management of agricultural enterprises in the context of globalization must be based on the basis of organizational and economic enterprise management system that is adapted to the environmental conditions. The basic steps and principles of adaptation to the farms of globalization, consisting in the formation of enterprise logistics system; flexibility of management and production systems; identifying potential competitive advantage; bringing innovative techniques and technologies, cooperation with scientific organizations; shaping the marketing strategy. Found that every agricultural enterprise should choose their development strategy defined their competitive advantages and objectives within globalization.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, особливості функціонування, глобалізація, адаптація, аграрні ринки, продовольча безпека.

Key words: agricultural enterprises, functioning especially, globalization, adaptation, agricultural markets, food safety.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Стрімке поширення глобалізаційних процесів докорінно змінює соціально-економічну структуру суспільства та виробничих відносин. В умовах глобалізації світового економічного простору розвиток науки, інформатизації та інноваційних технологій поступово перетво-

рюється у вирішальні чинники економічного зростання. Розвиток конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва потребує принципово нових підходів до організації його ведення, що пов'язано з необхідністю інноваційно-інвестиційного розвитку, впровадження механізмів ресурсного, технологічного та організаційного оновлення, врегулювання міжгалузевих диспропорцій, розбудови інфраструктури для усунення посередницького впли-

ву. Вирішенню зазначених проблем сприяє своєчасна та ефективна адаптація сільськогосподарських підприємств до змін ринкового середовища, що забезпечить досягнення не тільки рівноваги, пристосування, а й можливість впливати на зміни зовнішньоекономічного середовища при цьому збільшувати ефективність своєї діяльності та виживати в умовах ринкової нестабільності. Отже, глобалізаційний розвиток економіки країни зумовлює необхідність удосконалення та зміни стереотипів функціонування сільськогосподарських підприємств відповідно до умов глобалізації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням проблем розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації займалось багато науковців, зокрема Г.П. Аніоніліс, Н.А. Зотова, О.А. Даниленко, Ю.П. Дудка, І.Г. Владімірова, О.В. Кардамонов, Б.А. Карпінський, Н.А. Латигіна та ін. Однак багато питань щодо принципів і особливостей функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації теоретичного та прикладного характеру залишаються ще недостатньо дослідженими і утворюють широке поле для теоретичного осмислення й методологічного обґрунтування.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Обґрунтування концептуального підходу щодо формування особливостей функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вплив глобалізації на економіку країн є досить неоднозначним, адже, з одного боку, дане явище асоціюється з приєднанням до найвищих досягнень цивілізації, культури та прогресу мільйонів людей в усіх куточках земної кулі, з принципово новими можливостями створення більш раціонального та справедливого світового ладу. Внаслідок глобалізації збільшується чистий прибуток підприємств, зменшується рівень бідності і таким чином збільшується рівень продовольчої безпеки. Паралельне зростання доходу на душу населення, збільшення розміру ринку призвели до появи безлічі нової продукції, більшість з якої потребує залучення додаткових потужностей, що безпосередньо вимагає інвестицій і оновлення технологій.

Теорія і практика господарювання свідчать, що сільське господарство входить до переліку

найбільш важливих напрямів світової економіки, оскільки є виробником продукції харчування, а значить базисом формування і стабілізації системи світової продовольчої безпеки. Тому, в межах становлення нової соціально-економічної системи — глобалізму, вирішення проблеми цієї безпеки на світовому рівні має бути основним завданням урядів усіх країн.

Глобалізація як економічне явище впливає на безліч аспектів діяльності сільськогосподарських підприємств. Найбільший вплив глобалізації спостерігається серед підприємств, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності. Особливостями їхньої діяльності стали: необхідність пристосування виробничого процесу під стандарти конкретних глобальних сегментів, які зазвичай є вищими за вітчизняні, що викликає необхідність переорієнтації стратегічного планування та дотримання науково обґрунтованих сівозмін, а також часткової або повної зміни техніки. До цих особливостей також можна віднести переорієнтацію окремих сільськогосподарських підприємств на нові галузі такі, як виробництво екологічної чи органічної продукції, використання точкового землеробства, технологій мінімального обробітку ґрунту тощо. Також ще однією з особливостей діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації є необхідність, крім прямої діяльності, займатися покращенням інфраструктури та логістичних систем, оскільки глобалізація спрямована на підвищення стандартів не тільки якості виготовленої продукції, але і способів її пакування та доставки. Використання закордонної техніки відомих брендів і розрив між реальною потребою у знаннях і вміннях працівників великих сільськогосподарських підприємств і знаннями, отримуваними ними у вузах, спричинив необхідність агрохолдингам формувати системи власних курсів і тренінгів, що забезпечує підготовку і підвищення кваліфікації працівників на місці. Слід зазначити, що глобальний вплив не залишив осторонь і підприємства, що працюють виключно на внутрішні ринки. Причому це стосується не тільки підприємств-виробників сільськогосподарської продукції, але і переробну галузь харчової промисловості, а також систему оптової та роздрібною торгівлі. Зміни у ставленні до якості товарів споживача в середині країни спричинили зміни у позиціонуванні вітчизняної продукції та перелік акцентів, що робиться у маркетинговій політиці комунікацій.

Розвиток національної економіки ґрунтується на стабільній і продуктивній діяльності

Рис. 1. Алгоритм формування стратегії управління розвитком сільськогосподарського підприємства в умовах глобалізації

сільськогосподарських підприємств. Від стану їх конкурентоспроможності залежить поступовий розвиток економіки. У забезпеченні ефективного розвитку та підвищенні конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації велику роль має стратегія. Основне призначення стратегії розвитку в умовах глобалізації полягає у взаємозгодженості цілей сільськогосподарських підприємств з їх можливостями, вимогами споживачів, використати слабкі позиції конкурентів та свої конкурентні переваги. Стратегія управління розвитком сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації повинна ґрунтуватися на основі організаційно-економічної системи управління підприємством, що є адаптованою до умов зовнішнього середовища. Запропонований алгоритм формування стратегії управління розвитком сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації наведено на рисунку 1.

Запропонований алгоритм формування стратегії управління дозволяє визначити загальну структуру принципів адаптації сільськогосподарських підприємств до виробництва в умовах глобалізації, яка повинна включати наступні складові: формування логістичної системи підприємства; забезпечення гнучкості управлінської та виробничої систем, динамізму та оперативності у прийнятті управлінських рішень; акумуляція достатніх ресурсів для постійного підвищення конкурентоспроможності та пошуку сучасних нетрадиційних конкурентних переваг; залучення у виробництво інноваційної техніки та технологій, співробітництво із науковими організаціями задля спільної реалізації інноваційних проектів; побудова широких інформаційних та аналітичних систем, про-

ведення всебічного моніторингу ринку та систематичних маркетингових досліджень.

Стійкість конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств залежить від процесів що відбуваються у національній економіці в процесі глобалізації. Стан ринків і конкурентне оточення підприємств динамічно змінюється, що вимагає від них пошуку додаткових конкурентних переваг.

З позицій мезо- і мікрорівнів економічної ієрархії адаптація сільськогосподарських підприємств є формою відображення підприємством і його структурами механізмів впливу глобалізації міжнародної економіки, що прагне встановити рівновагу у відносинах і зв'язках міжнародного ринку. До механізмів впливу глобалізації відносяться зміни кредитної, цінової, фінансової, ресурсно- сировинної, податкової ситуацій, економічної кон'юнктури; послаблення коопераційно-конкурентних переваг аграрних підприємств й впливу держави на вирішення проблем фінансування сільськогосподарського виробництва, розвиток ринку технологічних інновацій; розширення ємності ринкової ніші підприємств; втрата адаптаційного статусу та ін. Підприємства використовують напрями зовнішньої (внутрішньої) адаптації, активну (пасивну) форми відображення впливів середовища.

Під впливом глобалізації динамічного розвитку набуває світова конкуренція, що призводить до трансформації системи виробництва вітчизняних сільськогосподарських. Трансформаційні процеси покликані слугувати підвищенню конкурентоспроможності й ефективності суб'єктів господарювання, а за умов домінування глобальних монополій є інструментом пригнічення слабших учасників сильнішими через несумісність фундаментальних інтересів. Проведений SWOT-аналіз діяльності сільськогосподарських визначає основні переваги та недоліки виробничої діяльності в умовах глобалізації (табл. 1).

Сільськогосподарські підприємства України повинні бути готові до майбутніх світових змін, які вимагають підвищення оперативної активності в умовах глобалізації, гнучкої, збалансованої стратегії, фінансової самостій-

Таблиця 1. SWOT-аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації

Внутрішнє середовище	Сильні сторони	Слабкі сторони
	- достатня сировинна база; - різні форми власності; - великий досвід; - висока якість сільськогосподарської продукції; - висока значимість підприємства на ринку; - високі рівні збуту; - лідерство в галузі; - інноваційні технології, патенти; - низька собівартість сільськогосподарської продукції; - задоволеність споживачів; - відпрацьовані бізнес-процеси; - висока родючість ґрунтів; - високі темпи зростання інвестицій; - досвід великих підприємств	- вплив природних умов на результат діяльності; - обмеженість землі та залежність виробництва від неї; - не висока значимість сільськогосподарської продукції; - низька репутація підприємства; - слабка дистрибуція, просування; - слабкий маркетинг; - відсутність логістичної системи підприємства - відсутність корпоративної культури; - відсутність стратегії; - внутрішньополітичні проблеми; - низька кваліфікація співробітників; - низький рівень готовності працівників до змін
Зовнішнє середовище	Можливості	Загрози
	- нові технології; - нарощування товарообігу; - підвищення рівня професійних кадрів; - розширення ринку збуту продукції; - створення дилерської мережі; - додаткові послуги; - експорт продукції; - співпраця з іншими компаніями; - розширення різновиду продукції; - економія на масштабах виробництва	- великий рівень конкуренції в галузі; - земля втрачає свою родючість внаслідок ерозії ґрунтів; - перенасичення ринку продукцією; - технологічне відставання; - зниження рівня кваліфікації кадрів; - політичний та економічний тиск з боку більш розвинутих країн

ності, позитивного сприйняття будь-яких змін і здатності активно реагувати на них за допомогою інформаційних систем.

Таким чином, у розробці стратегії планування виробництва сільськогосподарського підприємства в умовах глобалізації слід виділити такі етапи: стратегічний аналіз і прогностичне забезпечення; визначення мети і завдань підприємства; варіантна розробка стратегії (власне стратегічне планування); реалізація стратегій; контроль за виконанням стратегій; оцінювання і контроль над виконанням стратегічного плану.

Отже, для забезпечення конкурентоспроможного розвитку на світовому аграрному ринку вітчизняні сільськогосподарські підприємства повинні приводити якісні показники своєї продукції не лише до державних стандартів, а проходити сертифікацію у міжнародних організаціях, чітко визначати сегмент глобального аграрного ринку, на який орієнтуватися та формувати маркетингову політику комунікацій з врахуванням соціальної складової та загальним зростанням турботи глобального споживача про стан здоров'я та рівень обізнаності в вимогах до якості, що постійно зростає через збільшення доступної інформації. Крім того, необхідно продовжувати капіталовкладення в розвиток інфраструктури, що сприятиме забезпеченню відповідності стандартам на всіх етапах просування продукції. Наявні земельні ресурси та стан довкілля дозволяють вітчизняним сільськогосподарським підприєм-

ствам окремих регіонів орієнтуватися на виробництво органічної продукції, що може забезпечити конкурентну перевагу та прибутковість в довгостроковій перспективі.

Вимоги часу щодо необхідності зміцнення продовольчої безпеки держави і поліпшення життєвого рівня населення вимагає формування досконалих механізмів управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств в межах глобалізаційних процесів, ефективні конкурентні стратегії є передумовою більш повного використання засобів виробництва у сільському господарстві. Для підвищення конкурентоспроможності, в умовах глобалізації, кожне сільськогосподарське підприємство повинно обрати свою стратегію діяльності. Вибір тієї чи іншої стратегії необхідно поєднувати з комплексом заходів, які дозволять стати підприємству конкурентоспроможним на світовому аграрному ринку.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Процес глобалізації вже став реалією нашої часу і аграрні ринки не є винятком у підвладності цьому процесу. В результаті дослідження обґрунтовано концептуальний підхід до визначення особливостей функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації, що полягає у формуванні алгоритму реалізації стратегії управління розвитком підприємств та посиленні конкурентних позицій

сільськогосподарських підприємств шляхом проведення необхідних трансформаційних змін у їх товарній та розподільчій політиках. Для забезпечення конкурентоспроможності своєї продукції сільськогосподарські підприємства повинні динамічно змінюватись і пристосовуватись до нових умов і викликів та балансувати між стандартизацією та індивідуалізацією пропозиції продукції та послуг, тому дослідження можливостей цього пристосування і формування системи показників, що відображатимуть потребу зміщення орієнтирів у бік глобалізації обумовлює формування стратегії управління розвитком сільськогосподарського підприємства. Кожне сільськогосподарське підприємство повинно обрати свою стратегію розвитку з визначенням своїх конкурентних переваг та мети адаптованої до умов глобалізації.

Література:

1. Анилионис Г.П. Глобальний мир єдиний і розделенний. Еволюція теорій глобалізації / Г.П. Анилионис, Н.А. Зотова. — М., 2005. — 233 с.
2. Даниленко О.Л. Відкрита економіка як передумова взаємодії внутрішнього і зовнішнього ринків [Електронний ресурс] / О.Л. Даниленко. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/ONG/Economics/2_danilenko
3. Дудка Ю.П. Парадигма економічної глобалізації та її значення у формуванні концептуальної матриці економічної безпеки / Ю.П. Дудка // Економічний простір: Збірник наукових праць. — № 22/1. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. — С. 45—57.
4. Карпінський Б.А. Фінансова глобалізація в контексті зрушень у національних фінансових системах: еволюційний підхід / Б.А. Карпінський, О.П. Буряк, В.Я. Дубик // Науковий вісник НЛТУ України. — 2013. — Вип. 23.10 — С. 150—157.
5. Кирилов Ю.Є. Перспективи розвитку сільського господарства України в контексті посилення глобалізаційних процесів / Ю.Є. Кирилов // Формування ринкової економіки: збірник наукових праць. — КНЕУ, 2011. — Ч. 1. — С. 203—211.
6. Латигіна Н.А. Глобалізація як виклик часу / Н.А. Латигіна // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. — К., 2011. — Вип. 49. — С. 540—544.
7. Микитенко І.А. Аграрний сектор України за умов становлення нової соціально-економічної системи — глобалізму [Електронний ресурс] / І.А. Микитенко // Економіка АПК 2009. — № 2. — Режим доступу: <http://www.info-prensa.com/article-534.html>

8. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Проект Міністерства аграрної політики та продовольства України — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ru/node/7644> — К., 2013.

9. Шубравська О.В. Сучасні ризики розвитку агропродовольчого виробництва і ринку / О.В. Шубравська // Актуальні проблеми економіки — 2011. — № 5. — С. 48—55.

References:

1. Anilionis, G.P. and Zotova, N.A. (2005), Global'niy mir edinyj i razdelennyj. Jevoljucija teorij globalizacii, [Global world united and divided. Evolution theories of globalization], Moskow, Russia.
2. Danylenko, O.L. (2012), "Open economy as a prerequisite for the interaction of internal and external markets", [Online], available at: http://www.rusnauka.com/ONG/Economics/2_danilenko (Accessed 1 Apr 2015).
3. Dudka, Yu.P. (2009), "The paradigm of economic globalization and its role in shaping the conceptual matrix of economic security", Ekonomichnyj prostir: Zbirnyk naukovykh prats', vol. 22/1, pp. 45—57.
4. Karpins'kyj, B. A. Buriak, O. P. and Dubyk, V. Ya. (2013), "Financial globalization in the context of changes in national financial systems: an evolutionary approach", Naukovyj visnyk NLTU, vol. 23.10, pp. 150—157.
5. Kyrylov, Yu. Ye. (2011), "Prospects for agricultural development Ukraine in the context of strengthening globalization", Zbirnyk naukovykh prats' KNEU [Collection of scientific papers of KNEU], Formuvannia rynkovoї ekonomiky [The formation of a market economy], Kyiv National Economic University, Ukraine, pp. 203—211.
6. Latyhina, N. A. (2011), "Globalization as a challenge time", Hileia: naukovyj visnyk: Zbirnyk naukovykh prats', vol. 49, pp. 540—544.
7. Mykytenko, I. A. (2009), "The agricultural sector of Ukraine under conditions of formation of the new socio-economic system — globalization", Ekonomika APK, [Online], vol. 2, available at: <http://www.info-prensa.com/article-534.html> (Accessed 5 Oct 2014).
8. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2013), "The development strategy of the agricultural sector of Ukraine for the period to 2020", available at: <http://minagro.gov.ua/ru/node/7644> (Accessed 1 Apr 2015).
9. Shubravs'ka, O. V. (2011), "Modern risks of agrofood production and market", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 5, pp. 48—55.
Стаття надійшла до редакції 10.04.2015 р.